

ВІДГУК **офіційного опонента**

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» Дмитрієвої Ірини Володимирівни на дисертаційне дослідження Белової Олени Борисівни на тему «Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання» представленого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність дисертаційної роботи.

Курс України на Європейську інтеграцію потребує перегляду пріоритетів державної політики у багатьох галузях, пов'язаних з підготовкою підрастаючого покоління до самостійного життя і входження у соціум. Пріоритетною у цьому сенсі є освітня галузь, зокрема освіта осіб із особливими освітніми потребами, одним із завдань якої є забезпечення їхньої успішної самореалізації у процесі навчання. У чинних державних нормативно-правових документах визначаються напрями з оновлення змісту, форм, методів, засобів навчання, опрацювання та впровадження новітніх освітньо-корекційних технологій, які відповідають віковим, психофізіологічним та особистісним можливостям і потребам кожної такої дитини, щонайбільше сприяють розкриттю її когнітивних, мовленнєвих, навчальних здібностей та розвитку особистості в цілому. Враховуючи це, базовим індикатором ефективності функціонування системи освіти осіб з особливими освітніми потребами є організація корекційно спрямованого психолого-педагогічного супроводу означеної категорії дітей вже з раннього та дошкільного віку. Така підтримка є вкрай актуальною для дітей з порушеннями

мовлення, оскільки навіть незначні недоліки у цьому плані впливають на типову траєкторію розвитку дитини, її емоційний розвиток, пізнавальну активність, взаємодію з навколишнім та ін.

У цьому контексті назрілою стає проблема розвитку мовленнєво-мовних компетентностей у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими освітніми труднощами, що визначає їхню мовленнєву готовність до умов навчання у закладах загальної середньої освіти. Тому, цілком очевидно, що напрям наукового пошуку, представлений в дисертаційному дослідженні Белової Олени Борисівни на тему «Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання» є актуальним і своєчасним для педагогічної науки і практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема роботи відповідає тематичному плану наукової лабораторії кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за напрямом «Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти». Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 10 від 28 квітня 2022 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 31 березня 2020 р.).

Наукову новизну одержаних результатів вбачаємо у здійсненні дисертанткою комплексного теоретико-методологічного дослідження проблеми мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання; у теоретичному обґрунтуванні та розробленню структурно-функціональної діагностичної моделі психолого-педагогічного вивчення мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання, яка спрямована на дослідження

базових компонентів: психологічного (когнітивної, мотиваційної та емоційної складової), семіотичного, діяльнісного; визначенні критеріїв оцінювання, які забезпечують якісний та варіаційно статистичний аналіз матеріалів дослідження; у вивченні актуального стану сформованості базових компонентів мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання, виділенні логопсихологічних профілей; розробленні і впровадженні комплексної корекційної логопсихологічної системи формування базових компонентів мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією; описі динаміки розвитку базових компонентів мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією за результатами впровадження комплексної корекційної логопсихологічної системи в закладах дошкільної освіти.

Наукове та практичне значення роботи полягає у тому що Беловою О. Б. визначено експериментальні матеріали дослідження, діагностичний та психокорекційний інструментарій, які можуть використовуватись у подальших дослідженнях мовленнєвої готовності, включатись у зміст освітніх компонентів «Психологія осіб з порушеннями мовлення», «Спеціальна методика розвитку мовлення», «Пропедевтика мовленнєвих порушень», «Ігри в логопедичній роботі з дітьми», «Логопедичні технології та практикуми» з підготовки фахівців 016 Спеціальна освіта. Розроблена автором багатoproфільна методика вивчення стану сформованості компонентів мовленнєвої готовності в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією може використовуватись логопедами, педагогами, психологами в закладах дошкільної освіти та приватних дошкільних установах.

Свідченням оригінальності, самостійності та високого рівня науковості дисертації є її **апробація** на Міжнародних, Всеукраїнських науково-практичних конференціях, конференціях ЗВО, а також **публікації** результатів дослідження, які представлено в 61 (56 одноосібних) публікаціях: 6 з яких включено до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science; 35 – у фахових виданнях

України; 3 – у колективних монографіях; 17 – у закордонних виданнях та матеріалах наукових конференцій.

Вважаємо, що наукова новизна та практична значущість результатів дослідження сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Белової О.Б. дає підстави стверджувати, що підхід автора до окресленої в дисертації проблеми формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання відзначається фундаментальністю дослідження. Глибоке усвідомлення проблеми дослідження дозволили здобувачці коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, що й уможливило оптимальне визначення загальної стратегії наукового пошуку. В основу студіювання покладено методологічні принципи і підходи до організації наукових досліджень у галузі спеціальної освіти, теоретичні положення щодо мови і мовлення, мовленнєвої діяльності, мовленнєвого розвитку дитини в онто- та дизонтогенезі, корекційної спрямованості освіти дітей з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічні концепції системно-комплексного поєднання освіти і соціалізації дитини в умовах дошкільних закладів, методологічні підходи до проектування та практичного забезпечення психологічної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в закладах загальної середньої освіти.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 692 джерела, із них 323 – іноземною мовою, в яких досліджувана проблема характеризується під кутом зору різних галузей науки, що створює передумови для системного висвітлення теми. Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих результатів сприяло використання у процесі дослідження робіт вітчизняних і зарубіжних авторів (дисертації, монографії, публікації у періодичних виданнях тощо). Одержанню вірогідних результатів

також сприяло застосування відповідного діагностичного інструментарію, який складається із вдало підібраних автором методів наукового пізнання: теоретичних, емпіричних, математико-статистичних. Як бачимо, вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою й відповідає завданням, які вирішуються автором, що дало змогу здійснити комплексний аналіз предмету дослідження.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Оцінюючи зміст і завершеність дисертації Белової Олени Борисівни на тему «Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання», відзначимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність і комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи у цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'ятих розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний зміст дисертації викладено на 807 сторінках, з яких основного тексту – 447 сторінок.

Автором коректно визначено та аргументовано науковий апарат дисертації: мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу дослідження.

У першому розділі «Теоретичні концепції мовленнєвої готовності та її проблематика у сучасній науці» на увагу заслуговує здійснений автором ґрунтовний розгляд проблеми мовленнєвої готовності. На основі понятійно-дефінітивного аналізу Беловою О. Б. вивчено основну термінологію понять «готовність», «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка до школи», «шкільна зрілість», виявлено педагогічну, психологічну та фізіологічну готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у закладах загальної середньої освіти, де базовою складовою всебічного розвитку старшого дошкільника виступає його мовленнєва готовність.

У контексті обґрунтування лінгвістично-педагогічної проблеми мовленнєвого онтогенезу дисертанткою визначено закономірності розвитку мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку на момент вступу до школи. На основі глибокого теоретичного аналізу психолінгвістичної проблеми компонентів мовленнєвої готовності автором розкрито багатоаспектність мовленнєвої сформованості.

Теоретично вагомим, на нашу думку, є матеріал другого розділу дисертаційної роботи «Концептуальне вивчення проблеми мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до освітньо-інтегрованого простору». Відмітимо здійснений Беловою О.Б. аналіз терміносполук «мовленнєва підготовка» та «мовленнєва готовність», які, на думку автора визначені як споріднені, проте мовленнєву підготовку автор розглядає як інтегрований результат загальномовленнєвої і спеціальної мовної підготовки, що забезпечує дітям старшого дошкільного віку загальну мовленнєву готовність, сформованість практичних мовленнєвих навичок, удосконалення комунікативних форм та функцій мовленнєвої діяльності.

Ретельний аналіз теорії психічного дизонтогенезу, її провідних положень у логопсихології, аналіз проблеми мовленнєвої готовності дітей з різними категоріями освітніх труднощів до умов інтегрованого навчання дозволив автору визначити пріоритетні умови для їхньої інтеграції у систему закладів загальної середньої освіти.

Вагомим, добре продуманим та послідовним є третій розділ «Мовленнєва готовність дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання як теоретико-методологічна проблема спеціальної освіти», де автор здійснює систематизацію теоретико-концептуальних засад, що закладає основу для моделі емпіричного дослідження, котра представляє системну методику вивчення актуального розвитку базових компонентів мовленнєвої готовності; висвітлюється організація констатувального експерименту, означено принципи, мету, завдання, методи, стратегію та тактику дослідження.

Цінним, з педагогічної точки зору, є четвертий розділ «Дослідження стану сформованості мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання», у якому автор розкриває актуальний розвиток мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання. У цьому контексті під час вивчення психологічного компонента докторантка звертає увагу на отримані показники (с. 274), які свідчать, що у певної частини дітей психологічний компонент (особливо його когнітивна складова) збережений, їхній розвиток відповідає нормотиповим показникам; у значній частини досліджуваних спостережено недостатню зосередженість та витривалість, що призводить до помилок під час виконання завдань; остання група дошкільників, окрім специфічного розвитку мотиваційно-емоційної сфери, має порушений механізм нейромоторних та інтелектуальних функцій. У дітей з логопатологією виявлено нерозвиненість семіотичного компонента (с. 302), а саме фонематичного, лексичного, граматичного та просодичного рівнів мовлення. Показники діяльнісного компонента (с. 317) вказують, що значний відсоток дошкільників має специфічні проблеми в розвитку мовлення, виявлено недостатню активність під час спілкування, повільність під час сприйняття та усвідомлення вербального матеріалу. Експериментальне дослідження виявило низькі показники актуального стану сформованості компонентів мовленнєвої готовності в дітей з логопатологією. Це дало підстави автору окреслити логопсихологічні профілі мовленнєвої готовності (мовленнєво-прогресивний, мовленнєво-дезорганізаційний, мовленнєво-пасивний) (с. 326).

Заслуговує високої оцінки п'ятий розділ дисертаційної роботи «Комплексна корекційна логопсихологічна система формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання», у якому представлено комплексну корекційну логопсихологічну систему формування базових компонентів мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. Виважено і ретельно Белою О. Б. обґрунтовано, розроблено та впроваджено корекційну навчально-розвивальну

програму, яка послідовно реалізується на трьох етапах роботи: пропедевтично-грунтовному, варіативно-послідовному, мовленнєво-активному.

Представлений дисертанткою аналіз результатів формувального експерименту свідчить про ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і ефективність авторської системи, що дозволило підвищити рівень психологічного (38,7%), семіотичного (22,8%) та діяльнісного (24,8%) компонентів мовленнєвої готовності в значній кількості старших дошкільників із логопатологією.

Дисертація Олени Борисівни Белової засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Текст дисертації виконано в науковому стилі, представляє високий рівень теоретичної та наукової підготовки, засвідчує практичний досвід, вміння обґрунтовувати наукові положення та висвітлювати загальні висновки. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливорює стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації.

Представлений автореферат відповідає вимогам МОН України до оформлення такого типу робіт на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Зазначимо, що зміст автореферату та основні положення дисертаційної роботи Белової Олени Борисівни є ідентичними. Автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження.

Як будь-яка наукова праця, присвячена дослідженню маловивчених соціально-педагогічних феноменів, дисертація Белової О. Б. містить і певні дискусійні положення, а відтак хотілося б уточнити й конкретизувати бачення автора щодо деяких із них:

1. На наш погляд, у першому розділі під час обґрунтування мовленнєвої готовності як психолінгвістичної проблеми (с.83) було би доцільно розкрити

мовленнєво-мовні компетентності, якими мають оволодіти діти з порушеннями мовлення перед вступом до закладів загальної середньої освіти. Це дало б змогу більш виразніше окреслити авторську дослідницьку візію.

2. У другому розділі (с. 94) автором достеменно розглянуто мовленнєву готовність у старших дошкільників до навчання у закладах загальної середньої освіти. На наше переконання, робота лише б виграла, якщо більш ґрунтовніше було розкрито й мовленнєву підготовку старших дошкільників до навчання.

3. Усвідомлюючи багатогранний механізм мовленнєвої готовності для вивчення особливостей мовленнєвого розвитку дітей та їхньої психологічної готовності до ЗЗСО, автор ґрунтується на концептуальних засадах фундаментальних досліджень вчених, що дозволило конкретизувати етапність породження дитячого мовлення, її періодизацію та закономірності (с.146). На наш погляд, варто було б включити й інші концептуальні положення, які б дозволили більш масштабно презентувати змістовність досліджуваного явища.

4. Контингент досліджуваних у дисертаційній роботі складають діти старшого дошкільного віку із логопатологією та дошкільники із нормотиповим розвитком. На нашу думку, в експериментальній вибірці слід було означити старших дошкільників з логопатологією, які відвідують логопедичні групи в закладах дошкільної освіти, та старших дошкільників з логопатологією, які відвідують групи з інклюзивним навчанням, для більш аргументованої констатації особливостей сформованості мовленнєвої готовності до інтегрованого навчання у означеної категорії дітей.

5. У роботі зазначено, що результати дослідження впроваджено в освітній простір ВНЗ з підготовки фахівців за спеціальністю 016 Спеціальна освіта у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського. Водночас, цей аспект недостатньо розкритий у роботі, бажано було б приділити йому більш уваги та розробити пропозиції для фахівців.

6. На нашу думку, дисертацію було б варто доповнити аналізом готовності фахівців до підтримки батьків дітей старшого дошкільного віку з логопатологією, особливо в умовах дистанційної форми логокорекції.

Висловлені зауваження мають переважно рекомендований характер і принципово не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, а певною мірою доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та теоретичної значущості проблеми формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання.

Загальний висновок.

За науковим рівнем дисертаційна робота Белої О. Б. є самостійною, цілісною, фундаментальною науковою працею й вагомим внеском у теорію та практику сучасної корекційної педагогіки. Результати дослідження пройшли солідну апробацію та знайшли відображення у достатній кількості публікацій.

Таким чином, дисертація на тему «Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією до умов інтегрованого навчання» виконана на високому рівні і відповідає Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Бєлова Олена Борисівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій
спеціальної та інклюзивної освіти
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Дмитрієва І. В.

Підпис І. В. Дмитрієвої *стверджує*

Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Сілін Є. С.